

41. Rudnyč'kyj J. B. An etymological Dictionary of the Ukrainian Language. — Vol. I (Parts 1—11) : A—Г / Jaroslav B. Rudnyč'kyj; Ukrainian free academy of sciences. — Winnipeg, Manitoba, Canada : Printed by Trident Press Ltd., 1962—1972. — LXXXVIII, 968 p.
42. White H. Tropics of Discourse: Essays in Cultural Criticism / White H. — Baltimore—L. : The Johns Hopkins UP, 1978. — 287 p.

Надійшла до редколегії 24.04.2012 р.

УДК 316 36. 058

А. С. ЗОРИК

ОЛЕКСАНДР КЕРЕНСЬКИЙ — ПРОФЕСІЙНИЙ ЮРИСТ І ПОЛІТИЧНА ОСОБИСТІТЬ

Аналізується професійно-політична діяльність видатної постаті ХХ ст., котрий, безумовно, був значною історичною особистістю.

Ключові слова: політика, діяльність, партія, революція, боротьба, уряд, країна.

Анализируется профессионально-политическая деятельность выдающейся фигуры ХХ в., который, безусловно, был значительной исторической личностью.

Ключевые слова: политика, деятельность, партия, революция, борьба, власть, страна.

This article the analysis of professional and political activity figure of ХХ cen., and a prominent historical personality.

Key words: politics, activity, party, revolution, socialism, struggle, government.

Актуальність дослідження полягає в тому, що постать О. Керенського викликає певну зацікавленість студентства та дослідників історико-політичного спрямування до видатних фігурантів буремних революційних років Росії, України й інших країн.

Мета статті — донести до науковців, дослідників, студентства й інших зацікавлених осіб, достовірно та з історичних позицій, дані щодо діяльності видатної історичної постаті Олександра Керенського — юриста й політичного діяча, життєвим гаслом якого були слова: «Професія юриста — составная часть правовой системы государства. Главная функция юриста — защита истины, справедливости и гражданских свобод» [1].

Олександр Федорович Керенський, безумовно, був і залишається значною історичною постаттю ХХ ст. Як депутат ІV Державної думи й голова фракції трудовиків, заступник голови Петроградської Ради робітничих і солдатських депутатів, міністр юстиції, військово-морський міністр, а пізніше й міністр — голова

Тимчасового уряду Росії й верховний головнокомандуючий російської армії. Він викликає певну зацікавленість як істориків, так і дослідників політичного спрямування не тільки в Росії, але й в інших країнах, зокрема в Україні.

Політична діяльність міністра була нетривалою: з 1905 року, коли він брав активну участь у створенні комітету допомоги жертвам «Кровавого воскресення», та до червня 1918 р., коли втік з Росії.

Визначаючи вагомість посад, які обіймав Керенський, то в радянській та західній літературі його вважали втіленням слабкості, бездіяльності, навіть зрадництва й безмежного гонору. Через його помпезні, «навіть істеричні заяви в численних ораторських промовах, його вважали карикатурною постаттю» [2].

«Беспочвенник», «интеллигентный обыватель», «шут» — це дуже невеличкий перелік з тих характеристик, які Керенський чув від своїх політичних ворогів. Але були й інші відзиви.

Видатний російський філософ Федір Степун вважав, що позиція міністра в 1917 р. «была «единственно правильной» и вина его «не в том, что он вел Россию по неправильному пути, а в том что он недостаточно энергично вел её по правильному» [3].

То яким же він був? Чи «Лжедмитрием», чи спасителем, якого не зрозуміли в російському суспільстві?

Відповідь криється в самій політичній історії Російській державі на початку ХХ ст., та й, напевно, в постаті самого Керенського.

Народився, як і Ленін, — у Симбірську у той же день, але пізніше на 11 років, проживши 89 років і переживши свого земляка майже на півстоліття. Батько Олександра — високоосвічена людина, обіймав посаду директора гімназії для хлопчиків та середньої школи для дівчаток. Мати Керенського — онучка колишнього кріпака, котрий з часом розбагатів і став у Москві можливим купцем. Саме мати привчила Олександра читати й знати твори О. Пушкіна, М. Лермонтова, Л. Толстого, навчила вірувати в Христа [4]. У своїх спогадах він зазначав, що «...религия была и навсегда осталась составной частью нашей жизни ... На этой вере зиждился и революционный пафос, мой и многих молодых людей того времени» [5].

Закінчивши навчання в 1899 р. в Ташкентській гімназії, Керенський вступив на історико — філологічний та історичний факультети університету в Петербурзі, в якому навчався до 1904 р.

Ще в студентські роки Керенський відчув на собі вплив лекцій філософа Л. Петражинського з філософського права. За вченням Лосського, людина повинна розвивати в собі голос совісті

і внутрішнього покликання свободи незалежно від несумісних з його духовністю догм [6].

Петражинський — великий фахівець з римського права, — першим провів чітку риску між правом, мораллю, законами, створеними державою. Державність, згідно з Петражинським, не повинна концентруватися на функції підтримки закону й порядку, вона має здійснювати керівну роль у боротьбі економічних та соціальних сил, які відбуваються в суспільстві. Як зазначав Керенський, ці два професори «...помогли мені оформити мої інтуїтивні воззрения в систематическую, рационалистическую структуру» [7].

До революційного руху Керенський прийшов, підкорившись опозиційним настроям, які вирували в суспільстві. Він не належав ні до однієї партії, не намагався стати професіональним революціонером. Уже значно пізніше, у своїх мемуарах зізнався, що навіть не пам'ятає з якого приводу виголосив свій перший політичний виступ, але «шумные аплодисменты» вже почали визначати його майбутню кар'єру адвоката.

Уже на початку своєї трудової діяльності Керенський зрозумів, що його місце серед тих, хто бореться з царизмом. Він починає домагатися свого: стати захисником у політичних процесах.

У жовтні 1906 р., коли Керенський звільнився від п'ятимісячного ув'язнення через підозру його у приналежності до «Боевой организации партии эсеров», він виграє свій перший процес по справі селян, які пограбували помістя місцевого барона. Його визнали як оратора. Керенський став учасником майже всіх гучних політичних процесів останніх років царювання Миколи II, на політичних процесах набув популярності і готував себе до входу у велику політику.

Стрімкий політичний зліт відбувся в 1912 р.: його ввели до складу з розслідування конфлікту між робітниками й адміністрацією, який стався на початку квітня на Ленських золотих «приисках», коли за наказом жандарма Трешинкова розстріляли 270 осіб, а ще 250 — поранили. Адвокат Керенський через своїх достовірних інформаторів зумів доказати й привести до відповідальності міністра внутрішніх справ і на його твердження, що «так было и так будет», на засіданні Думи сказав крилаті слова, що облетіли всю державу: «так было, но так не будет» [8].

Значним в юридичній діяльності Керенського було «дело Менделя Бейлиса» по звинуваченню простої людини в убивстві з ритуальних причин малолітнього хлопчика — християнина Андрія Ющинського. По всій країні прокотилася жахлива хвиля. Колегія адвокатів Санкт-Петербурга одногослосно прийняла резолюцію

протесту, через що засудили 25 відомих адвокатів, серед яких був і він. Як ініціатор, щодо прийняття цієї резолюції, Керенський отримав 8 місяців тюремного ув'язнення.

Найзначимішою була його робота (лютий 1912-1917рр.) в IV Думі.

Майже відразу після обрання до думи Керенському запропонували вступити до «Масонської ложі». Самі масони, пропонували себе, як організації, що мали виключно благородні напрями.

У своїх спогадах Керенський писав, що зусилля масонів «имели целью установление в России демократии на основе широких социальных реформ и федерального устройства государства» [9].

Відомий масонський діяч Катерина Кускова, яка підтримувала Керенського в 1917 р., вимагала, щоб «Масонскими ложами была покрыта вся Россия». Саме до масонської ложі «Малая медведица», що була створена в IV Державній думі й прийняли його. Деякі дослідники стверджують, що за послідовним підвищенням Керенського певну роль відіграло масонство і зв'язки, але це не зовсім так. Масонами були ще деякі члени тимчасового уряду — Т. Львов, М. Терещенко, М. Некрасов та ін., але Керенського обрано не як масона, а як людину з якою були пов'язані деякі сподівання буржуазно-ліберальних й «соглашательных» лідерів [10].

У період лютого-жовтня 1917 р. Керенський неодноразово у своїх виступах підкреслював, що революція — то відповідь на державницькі дії, оскільки вона має врятувати державу, здолати недостойний уряд.

У перші ж дні після лютогового збудження революційним сп'янінням дрібнобуржуазних мас й царюваннями «революционной фразы» кар'єра Керенського злетіла високо, тим більше, що повністю проявився його адвокатський та ораторський хист, революційні ілюзії й захоплення мешканців буржуазних класів й «усіх» партій. Їх кумир — Керенський, якого вони бачили лідером в єднанні буржуазії й «революционной демократии».

До складу уряду він увійшов як соціаліст. Преса стала іронічно називати «заложником демократии». Зайнявши посаду міністра юстиції, Керенський зайняв домінуюче місце в Тимчасовому уряді. Петербурзькі соціалісти-революціонери констатували входження його до Тимчасового уряду «как защитника интересов народа и его свободы... Он выражает полное сочувствие линии его поведения в дни революции, вызванной правильными пониманием условий момента» [11].

Керенський проявив себе в Тимчасовому уряді політичним міністром. Так уже вночі, 3 березня, він телеграфом написав до прокурорів судових палат, щоб терміново звільнили всіх

засуджених за політичні та релігійні правопорушення. Було визнано незалежність судів і суддів, скасовано релігійні, етнічні та «сословные» заборони, проголошено певну свободу совісті. Жінки отримали всі політичні й громадянські права, як і чоловіки. Було напрацьовано закон щодо виборів до «Учредительного собрания», щодо економічної і соціальної реформ, основним було питання про землю. Заходи, які запропоновані Тимчасовим урядом, були майже революційними, тому що передбачали повну передачу землі тим, хто її обробляв. Трудове законодавство Тимчасового уряду надавало працюючим незалежність та безліч прав, у супереччю тому, що було висунуто більшовицьким режимом «рабочих» та «крестьян».

Надто революційним виявився проект закону уряду щодо «стачек рабочих». Таким чином, за виразом Керенського, Тимчасовий уряд «провел в жизнь с одобрения всей страны широкую законодательную программу заложив тем самым прочные основы для преобразования России в развитое государство» [12].

Тож до наших часів молоде покоління Росії залишається неозвіганим з того, як за такий невеликий проміжок часу після лютневої революції уряд надав народові Росії не тільки політичної свободи, а й соціальну систему, що гарантувала людську толерантність і матеріальну забезпеченість. Навіть В. Ленін, готуючись до захвату влади, не міг не зважати на тому, що напрацьовано Тимчасовим урядом водночас звинувачуючи його в усіх смертних гріхах. Неоднорідними були й відзиви сучасників тих революційних часів.

Один з лідерів кадетської партії В. Набоков вважав, що у звеличванні Керенського «проявился какой-то психоз русского общества...». Інший свідок того буремного часу при французькій військовій місії в Петрограді Ж. Садуль вважав, що «последние полгода правительство страной не правит: Мелюковы, Керенские — неэнергичные, непоследовательные... Новая Россия, рожденная революцией, хрупка воистину, как новорожденный...» [13].

З 5 травня 1917 р. Керенський — військовий та морський міністр. Він доклав багато зусиль, щоб зорганізувати наступи в армії.

Він з'являвся щоразу, з усіх трибун закликав, умовляв наступати солдатів в ім'я «свободной России», «во имя завоеванной революции», за що його охрестили «главноуговаривающим». Керенський добивався перемог, користуючись відданістю народу, перебував у тій істеричності, що була певною мірою стилем епохи. Але Керенського замінив інший спаситель — Лавр Корнілов, ставленик «Союза офицеров армии и флота».

Керенський зрозумів, що Корнілов з його вимогами до Тимчасового уряду являє собою загрозу справі революції, коли в серпні 1917 р. стався «Корниловський мятеж», який підтримали більшість офіцерів, партія кадетів, впливові підприємці Путилов та Вишнеградський. Корнілов мав усі шанси захватити владу, за ним стояли реальні сили таких організацій: «Союз Георгиевских кавалеров», «Союз воинского долга», «Союз спасення Родины» та ін. Керенський втримав, спираючись на Ради солдатських комітетів і більшовиків. Ті заходи, які провів Тимчасовий уряд проти генерала Корнілова, визволення більшовиків з тюремного ув'язнення, які були учасниками зіткнень 3-5 червня 1917 р., згода на формування Радами бойових загонів, «дали большевикам индульгенцію — они были как бы окончательно реабилитированы в глазах широких масс от июльских событий и обвинений в шпионстве на пользу Германии», — писав емігрантський історик Сергій Мальгунов. Виступ Корнілова посприяв тому, що Тимчасовий уряд було послаблено, підсилено більшовиків, завдяки цьому й стала можливою Жовтнева революція. Керенський стрімко втрачав свою політичну популярність. Останнім щодо його політичних успіхів було те, що до складу Тимчасового уряду введено представників від кадетів.

Основним в особі Керенського було на той час єднання всіх «живих» демократичних сил країни. Він виявляв прихильність до коаліції поміж поміркованими лівими партіями і кадетами, однак, стверджував, що багато в чому йому заважали Ленін і Людендорф — з одного боку, а з іншого — політично наївний генерал Корнілов.

Так чи був Керенський безвольним? На початку 1917 р. таке запитання було б дуже недоречним, оскільки він — найвпливовіший міністр Тимчасового уряду. Але багато хто з його сучасників (Набоков, Церетелі) підбурювали його в диктаторських зазіханнях, що було певною мірою трагічним надломом і самообманом. Його самого Керенського й колег в уряді, партії і раді певною мірою слід звинувачувати не в бажанні надмірної влади, а, навпаки, в допущенні безвладдя, в млявому проведенні невідкладних реформ, відсутності енергії й недооцінці загрозливих домагань та погроз з боку більшовиків. Керенський поніс відповідальність за всі ці помилки, що були гірші за злодіяння.

Оскільки в статті ще не визначені певні моменти й життєві, політичні колізії видатної особи Керенського, слід сподіватися на участь колег і зацікавлених дослідників у подальшому вивченні історичних матеріалів та спогадів сучасників стосовно Керенського.

Список літератури

1. А. Ф. Керенский. Россия на историческом повороте : мемуары / А. Ф. Керенский. — М, 1993. — С. 60.
2. Октябрьский переворот. Революция 1917 года глазами её руководителей. Воспоминания русских политиков и комментарии западного историка. — М., 1991. — С. 86.
3. Константинов С. Временщик исторической минуты. Сегодня 2000 год № 11.
4. Керенский А. Ф. Указ соч. с. 4.
5. Керенский А. Ф. Указ. соч. с. 57.
6. Керенский А. Ф. Указ. соч. с. 6.
7. Керенский А. Ф. Указ. соч. с. 23.
8. Керенский А. Ф. Указ соч. с. 30.
9. Керенский А. Ф. Указ соч. с. 53.
10. Константинов С. Указ. соч. с. 112.
11. Цит. по книге Октябрьский переворот - Революция 1917. — С. 105–106.
12. Цит. по книге Константинов С. Временщик исторической минуты.

Надійшла до редколегії 14.05.2012 р.